

є фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, який полягає у порушенні фізичного, фізіологічного і психологічного механізмів фонемоутворення при збереженні нормального слуху та інтелекту. Складний ступінь мовленнєвого порушення потребує тривалої клопіткої логопедичної роботи.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилова Н. С. Нейропсихологічна структура та механізми порушення фонематичних процесів у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. / Н. С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XV. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 120-127.
2. Гайван Т. Я. Логопедична робота з дітьми (із загальним недорозвитком мовлення) (Комплекс матеріалів для логопедичних занять) / Т. Я. Гайван, С. М. Макарова. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – С. 184.
3. Каше Г. А. Программа обучения детей с недоразвитием фонематического строя речи / Г. А. Каше, Т. Б. Филичева. – М., 1978. – 148 с.
4. Логопедия. Методическое наследие : пособие для логопедов и студ. дефектол. фак. пед. вузов / под ред. Л. С. Волковой. В 5 кн. – М. : Гуманит. изд. центр Владос, 2003. – Кн. V: Фонетико-фонематическое и общее недоразвитие речи: Нарушение речи у детей с сенсорной недостаточностью. – 480 с.

УДК 376-056.264

**А. І. Кравченко**

кандидат педагогічних наук, доцент

**І. О. Терещенко**

студентка спеціальності

«Корекційна освіта. Логопедія»

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

#### КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ЗАЙКАННЯ

У статті висвітлено проблему зайкання у дітей, розкрито значення комплексного підходу в процесі подолання зайкання.

В статтю освічено проблему заикания у детей, раскрыта роль комплексного подхода в процессе преодоления заикания.

The article deals with the problem of stuttering in children, reveals the role of an integrated approach to overcome stuttering.

**Ключові слова:** зайкання, мовленнєвий

розвиток, комплексний підхід, корекція.

**Ключевые слова:** заикание, речевое развитие, комплексный подход, коррекция.

**Keywords:** stuttering, speech development, integrated approach, the correction.

**Постановка проблеми.** Проблема зайкання інтенсивно вивчається й висвітлюється в наукових працях. Багато років питання вивчення та виховання дітей із зайканням інтегрувалися на рівні дефектології. Зайкання в дефектологічних дослідженнях розглядалося з клінічних, психологічних і педагогічних позицій. Проблема корекції зайкання турбує науковців і до сьогодні. Альтернативним у вирішенні цього питання є застосування комплексного підходу в процесі подолання зайкання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вирішенням проблеми зайкання займалися А. Лібман, Т. Непфнер, Г. Неткачев, Ю. Флоренська, Е. Фрешельс та ін.

Проблему зайкання можна вважати однією із найбільш давніх в історії розвитку вчення про розлади мовлення. Різне розуміння його сутності обумовлене рівнем розвитку науки і позиціями, з яких дослідники підходили та підходять до вивчення цієї мовленнєвої вади. Це захворювання інтенсивно вивчається та висвітлюється в науковій літературі протягом багатьох років такими видатними вченими як Н. Асатіані, С. Дьякова, Р. Левіна, С. Ляпідевський, В. Гіляровський, І. Сікорський, та іншими, проте і на сьогодні є не до кінця вирішеним.

**Мета статті.** Висвітлити проблему зайкання у дітей, розкрити значення комплексного підходу в процесі подолання зайкання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Зайкання визначається як порушення ритму, темпу, плавності мовлення, але не вичерпується цими особливостями [1, с. 28]. Багато батьків пов'язують початок зайкання з поганим сном, втратою апетиту і змінами в характері дитини: підвищена збудливість, дратівливість або навіть млявість і апатичність. Н. І. Жинкін (1958) відзначає, що перші реакції на дефект у дитини неусвідомлені, не носять емоційного забарвлення. Але в результаті багаторазового повторення випадків запинок дитина починає розуміти, що вона говорить не так, як усі. Запинки

виникають раптово, є предметом уваги оточуючих, не піддаються відразу подоланню, не зникають самостійно і поступово входять в патологічний умовно-рефлекторний ланцюжок [1, с. 29].

У деяких дітей одночасно із заїканням з'являється страх мовлення, що призводить малюка до відмови від спілкування. У інших страх мовлення розвивається поступово. Всі зазначені явища говорять про розвиток у дитини неврозу, який призводить до своєрідного порушення однієї з основних функцій мовлення – функції соціального спілкування. У деяких дітей заїкання починається з повної неможливості говорити. Це часто буває пов'язано з сильним переляком. Дитина плаче, а заспокоївшись, виявляється німою. Німота може тривати недовго, але все таки іноді триває кілька днів. Після неї дитина починає говорити із заїканням.

Подолання заїкання, на нашу думку, буде більш ефективним у процесі застосування комплексного підходу.

Під сучасним комплексним підходом до подолання заїкання розуміється лікувально-педагогічний вплив на різні сторони психофізичного стану заїки різними засобами і зусиллями різних фахівців. У комплекс лікувально-педагогічних заходів входять лікувальні препарати та процедури, лікувальна фізкультура, психотерапія, логопедичні заняття, логопедична ритміка, виховні заходи. Мета їх – усунення або ослаблення мовленнєвих судом і супутніх розладів голосу, дихання, моторики та мовлення; оздоровлення і зміцнення нервової системи і всього організму в цілому; позбавлення дитини від неправильного ставлення до свого мовленнєвого дефекту, від психологічних нашарувань, перевиховання його особистості та поведінки, соціальна реадптація і адаптація заїки [4, с. 12].

Становленню сучасного комплексного підходу до подолання заїкання передувала розробка ряду різних методів та шляхів подолання цього захворювання. У зв'язку з тим, що заїкання є досить складним мовленнєвим дефектом з різноманітними проявами, в усі часи розглядали як медичний так і педагогічний вплив, і різні поєднання лікувального та педагогічного впливу [4].

Весь лікувально-педагогічний комп-

лекс за характером впливу на заїкуватих можна умовно розділити на дві складові частини: лікувально – оздоровчу та корекційно-педагогічну.

Основними завданнями лікувально-оздоровчої роботи, яку проводить лікар, є: зміцнення і оздоровлення нервової системи та фізичного здоров'я заїки; усунення і лікування від хилень і патологічних проявів у їх психофізичному стані (ослаблення або зняття мовленнєвих судом, розладів вегетативної нервової системи, порушень моторики та ін.).

Основним завданням корекційно-педагогічної роботи, яку переважно проводить логопед, є: усунення мовленнєвих дефектів (перевиховання неправильного мовлення) і психологічних особливостей заїкуватих. Логопед організовує спільну медико-педагогічну роботу необхідних фахівців (лікарів, вихователів, ритміста, інструктора з ЛФК, музичного працівника та ін.), які використовують свої методи та засоби під час впливу на заїкуватого.

До лікувально-оздоровчої роботи відносяться: створення сприятливої обстановки для лікування, організація режиму дня та раціонального харчування, гартуючі процедури, лікувальна фізкультура, медикаментозне лікування, фізіо-і психотерапія [3, с. 18].

Для заїкуватої дитини в умовах спеціалізованої установи необхідно створити спокійний і в той же час бадьорий, життєрадісний настрій; відвернути її увагу від тривожних думок про свій дефект.

У складанні розпорядку дня важливо передбачати достатній час для відпочинку. З цією метою для школярів необхідно полегшити навчальний процес, частіше робити перерви при виконанні домашніх завдань, не перевантажувати їх позакласною й домашньою роботою.

Важливе значення для дітей має різноманітність видів діяльності, це викликає у них інтерес. Для дітей збудливих, рухливих підбираються заняття, ігри спокійні, негальасливі. Загальмованих потрібно активізувати, розвивати в них самостійність.

У режимі дня заїкуватої дитини дошкільника на сон має бути відведено не менше 10–11 годин вночі і 2 години вдень, школярів 8–9 годин вночі та 1,5–2 години вдень. Прийом їжі передбачається не

пізніше, ніж за 1,5–2 години до сну, тому що в протилежному випадку відновлення сили нервових клітин кори головного мозку під час сну протікає менш інтенсивно. Необхідно більше уваги приділяти вітамінізації їжі заїкуватої дитини [3, с. 27].

Вітаміни як біологічні каталізатори всіх ферментних систем сприятливо впливають на вищу нервову діяльність, реактивні сили й імунологічний стан організму.

У режим дня заїкуватої дитини включаються гартуючі процедури. Щоденні прогулянки, ігри на свіжому повітрі, спортивні розваги зміцнюють нервову систему, створюють емоційний підйом. Повітряні ванни чинять активний вплив і на серцево-судинну систему, нормалізують її роботу [3].

Лікувальна фізкультура та фізичні вправи, які розвивають м'язову систему, посилюють роботу найважливіших життєвих органів – легень і серця, підвищують обмін речовин. Вони сприяють зміцненню сили та морального духу дитини, розвивають координовані й точні рухи, допомагають позбутися від скутості або, навпаки, від розгальмованості рухів, сприяють вихованню дисциплінованості та зібраності.

Медикаментозне лікування заїкуватих ставить за мету нормалізацію діяльності центральної та вегетативної нервової системи, мовленнєвого апарату, усунення судом, зняття психогенних нашарувань, оздоровлення організму в цілому [2, с. 66].

Психотерапія в комплексі лікування заїкання займає істотне місце. Основне завдання психотерапії – оздоровлення психіки заїки – здійснюється через: 1) виховання повноцінної особистості; 2) виховання здорової установки на свій недолік і соціальне середовище; 3) вплив на мікросоціальне середовище [3, с. 75].

Оздоровлюючий вплив на заїку надає непряма і пряма психотерапія. Навіювання (сугестія) – спеціальний метод психотерапії. Розрізняють навіювання з боку іншої особи (гетеросугестія) і самонавіювання (аутосугестія) [3, с. 78].

Використання аутогенного тренування в комплексній роботі із заїкуватими знаходить своє відображення в методиках, пропонує А. Лубенський, В. Шкловський, Ю. Некрасова, М. Мерліс та ін.

Багато логопедів, працюючи із заїкуватими дітьми, використовують ігри та вправи, які допомагають розслабити м'язи рук, передпліччя, шиї, ніг, обличчя.

Серед активізуючих методів психотерапії значне місце займають функціональні тренування (А.Іванов-Смоленський, В.Гіляровський, С. Давиденков, М.Танцюра, ін.). Вони являють собою тренування нервових й психічних процесів, зміцнення активності та волі.

Всі види психотерапії заїкання спрямовуються на усунення психогенних порушень (страху мовлення і ситуацій, почуття ущемлення і пригніченості, нав'язливої фіксації на своєму розладі, різноманітних переживань у зв'язку з цим тощо) і на перебудову в заїки зміненого під впливом дефектного мовлення соціального контакту з оточуючими; на формування умінь володіти собою та своїм мовленням на перебудову своїх особистісних якостей [3, с. 79].

Педагогічну частину комплексного підходу становить корекційно-педагогічна (логопедична) робота, яка включає систему логопедичних занять, виховні заходи, логопедичну ритміку, роботу з батьками [2, с. 67].

Логопедична робота розглядається як система корекційно-педагогічних заходів, спрямованих на гармонійне формування особистості та мовлення дитини з урахуванням необхідності подолання або компенсації її дефекту.

Логопедична робота починається з психолого-педагогічного вивчення заїкуватої дитини. Результати вивчення заїки фіксуються логопедом у відповідній документації.

Логопедичний вплив в даний час здійснюється в двох напрямках: прямому і непряму [4].

Прямий логопедичний вплив реалізується під час групових та індивідуальних занять з заїкуватими. Ці заняття передбачають розвиток загальної та мовленнєвої моторики, нормалізацію темпу та ритму дихання і мовлення, активізацію мовленнєвого спілкування, у разі необхідності розвиток слухової уваги та фонематичного сприйняття, корекцію порушень звуковимови, розширення пасивного та активного словника, вдосконалення граматичного оформлення висловлювання. Індивідуальні заняття

проводяться у разі необхідних додаткових вправ з виховання навичок правильного мовлення та поведінки (корекція неправильної вимови, бесіди психологічного характеру тощо).

Непрямий логопедичний вплив представляє собою систему логопедизації всіх режимних моментів для дитини та ставлення до неї оточуючих. Особливе значення в цій системі має мовленнєвий режим.

Мовленнєвий аспект логопедичних занять включає регуляцію і координацію дихальної, голосової та артикуляторної функцій виховання правильного мовлення.

Консультативно-методична робота з батьками та педагогами є частиною роботи логопеда. Форми її різноманітні: лекції, бесіди, виступи на батьківських зборах і педрадах в школах і дитячих садках, по радіо та телебаченню, на сторінках газет і журналів тощо. Консультативно-методична робота також повинна плануватися та враховуватися в спеціальній документації.

Одним з напрямків комплексного методу подолання заїкання є вплив оточуючих на особистість заїкуватої дитини, на її взаємини з середовищем, на її емоційно-вольову сферу. Здійснюється протягом всього періоду корекційно-виховної роботи [2, с. 68].

**Висновки.** Заїкання є одним із найскладніших мовленнєвих вад, що потребує комплексного лікувально-педагогічного підходу до подолання.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Л. С. Логопедия Методическое наследие. Нарушение темпа и ритма речи: Заикание. Брадилалия. Тахилалия. / Л. С. Волкова – М., Владос, 2007. – 431с.
2. Гегелия Н. А. Родителям о заикании детей и подростков / Н. А. Гегелия // Дефектология. – 2000. – №5. – С.66-71.
3. Кравченко А. І. Корекції заїкання засобами комплексної фізичної реабілітації: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. І. Кравченко. – Суми, 2013. – 178 с.
4. Леонова С. В. Психолого-педагогическая коррекция заикания у дошкольников: Учебное пособие/ Под ред. В. И. Селиверстова. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 128с.

УДК 376.1-056.264-053.5(477.52)

**О. Я. Кривцова**

кандидат педагогических наук, доцент  
(научный керівник)

**Ю. Л. Костян**

студентка специальности  
«Коррекционная освіта. Логопедия»  
Сумський державний педагогический  
университет имени А. С. Макаренка

## ЛОГОПЕДИЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ІЗ ЗАЇКАННЯМ У м. СУМИ

У статті подано характеристику особливостей логопедичної допомоги, що надається дітям із заїканням у м. Суми, її структуру, методи та засоби.

В статье рассмотрены особенности логопедической помощи, которая оказывается в г. Сумы детям с заиканием, ее структура, методы и средства.

The article describes the features of speech therapy to help children with stuttering, its structure, methods and ways of correction in Sumy.

**Ключові слова:** заїкання, логопедична допомога при заїканні, корекційна робота при заїканні, методи корекції заїкання, корекція заїкання в системі охорони здоров'я.

**Ключевые слова:** заикание, логопедическая помощь при заикании, коррекционная работа при заикании, методы коррекции заикания, коррекция заикания в системе здравоохранения.

**Key words:** stuttering, speech therapy help with stuttering, stuttering correctional work, methods of correction of stuttering, stuttering correction in the health system.

**Постановка проблеми.** даної теми зумовлена тим, що заїкання останнім часом набуло значного поширення. Не становлять виключення і діти м. Суми, серед яких ця вада зустрічається все частіше. Заїкання – є соціальною проблемою, воно важко піддається корекції, заважає повноцінному становленню особистості дитини. За останні 10 років кількість дітей, які мають заїкання збільшилась на 50%. Щороку ПМПК (психолого-медико-педагогічна комісія) виявляє серед дітей дошкільного та шкільного віку з мовленнєвими вадами 8-10 % дітей із заїканням. Тому ця проблема має особливе теоретичне та практичне значення.

За визначенням Л. Белякової, заїкання – це порушення темпу, ритму і плавності усного мовлення, зумовлене судомним